Skrifter av Viktor Rydberg
IX

Romerske kejsare i marmor samt andra uppsatser i konst av Viktor Rydberg

Åttonde upplagan

Stockholm
Albert Bonniers förlag

Stockholm
Alb. Bonniers Boktryckeri 1914

(Tillägnan ur andra oktavupplagan av "Romerska dagar")

Till
Friherre Johan Nordenfalk
Preses i Kungl. Akademien för de fria konsterna

En vänskapsgärd

- - - *Animi sum factus amici*
Debitor.

Preface to the Electronic Edition

Viktor Rydberg (1828-1895) was one of Sweden's most important authors in the 19th century, between Almqvist and Strindberg. *Romerske kejsare i marmor* ("Roman emperors in marble") constitutes volume nine of fourteen in *Skrifter av Viktor Rydberg* ("collected works"), which appeared in the decades following the author's death, edited by **Karl Warburg** (1852-1918). This collection was sold in numerous editions, and other, smaller collections with similar names were also sold. Find an overview in our presentation of this Nordic Author.

The 8th edition, printed in 1914, was used as a copy.

The 430 pages are presented in facsimile in 120 dpi grayscale, combined with unprocessed, "raw" text from optical character recognition (OCR).

Kristus och Magdalena.

(Kalendern »Svea» 1893.)

Magdalena, den rike mannens dotter, den hårda och högfärdiga, går till källan. Lycklig är hon icke i sin högfärd. Hon bär på hemligheter, som tära hennes fägring. Hon ser sig i vattenspegeln, som skonslöst förtäljer än en gång, att glansen av hennes ungmöskönhet bleknat. Hon står där dyster, förbittrad, då en fattig vandrare kommer. Han ber henne om en dryck ur källan. Nej, hon har intet kärl att däri räcka honom vatten. Kunde han då icke få dricka ur hennes hand? Hon tillåta en sådan stackare, en usel träl, sämre än hennes faders sämste tjänare, att med sina läppar komma hennes hand nära!

Vandraren säger några ord, som hamna i det själsdjup, vari Magdalena döljer synder undan världens dom och fåfängt vill dölja dem för sitt samvete. Är det möjligt? Känner han, vad som krälar i detta djup? Häpen utbrister hon: säg vad du vet!

Var äro dina tre gossebarn? Han, som du lämnade åt elden, skulle blivit en av denna världens store. Han, som du dränkte i brunnen, skulle blivit en Sveariddare. Han, som du sänkte i kärret, var ämnad till en ordets förkunnare, hög i Guds rike.

Magdalena sjunker på knä. Du är Kristus! Hon tvår med sina tårar hans fötter och torkar dem med sina lockar. Gör mig till vad dig lyster: en spång att gå, en bro att trampa på.

Den finska folkvisan om Maria Magdalena, sjungen till en av de gamla Kalevalalåtarna, var ett barndomsminne hos Albert Edelfelt. Det återkom en dag och ställde sig in i en omgivning, som var ett barndomsminne även: insjön med de speglande näsen, kantad av björk och furu. Magdalena trampar de gulnade bladen, som björkarna fällt över strandhöjdens vissna gräs. En vandrare nalkas. Han, som är när oss alla dagar intill världens ända, står inför henne i den karelske herdens dräkt. Ty hans hembygd omsluter insjöarna där borta i Karelen lika väl som Galiléens sjö. Han är så hemma i de finska skogarna som bland olivlundarna i Judaland och cederdungarna på Libanon, och han bär den klädsel, som de betungade bära, var än hans väg går fram. I den är han igenkännligast som deras broder. De armodets plagg, som inbillningskraften giver honom, med olika stoff och snitt hos olika folk och i skilda århundraden, ikläder han sig gärna -- så gärna den nordiske herdens långrock och näverskor som den helleniske herdens kiton och sandaler. Bysantinske målare -- västerländske även -- ha räckt honom ärkebiskopsskruden att ståta i vid högtidliga tillfällen. I den torde det vara svårast att igenkänna nasarenen för dem, som mött honom i evangelierna.

Den karelske herden står framför Magdalena. Några ord från honom, en blick ur det ädla anletets outgrundligt goda ögon ha böjt den rike mannens dotter till jorden, knäppt hennes händer, vätt hennes kinder med gråt. En vindfläkt krusar insjön, och solen sprider över stränder och vatten ett sken, som genom björkarnas höstliga bladverk gjuter en gloria kring hugsvalarens huvud.

*

Det är en själshistoria Edelfelt här målat. Han har gjort det så, att hon är begriplig ensamt genom framställningen, utan att kräva en förklarande text. Sak samma, vad de heta, mannen och kvinnan. En buddist skulle säga: mannen måste vara Budda. En kristen: mannen måste vara Kristus. Och båda skulle säga: här skildras skuldmedvetande, ånger, bön om hjälp; här skildras väckelse, hugsvalelse och frälsning.

Sak samma även, om vi försöka uppfatta mötet så som tron i sitt mystiska skede utan ansträngning var i stånd att göra: som en yttre verklighet. Eller om vi, såsom E. G. F. i en vacker redogörelse för tavlan **[1]** gjort: som en inre verklighet av sådan gestaltningskraft, att den varder till en hallucinatorisk yttre och ställer för synderskans ögon

bilden av honom, vilken som ande klappat på hennes hjärtas dörr.

*

Maria Magdalena har genom århundraden varit ett älsklingsföremål för legenden och den bildande konsten. Bland mängden av konstverk, som velat åskådliggöra henne, må jag här få visa ett, som, vad kompositionen angår, kommer Edelfelts tavla tämligen nära. **[2]** Det är målat år 1507 av mäster Jakob från Amsterdam (Jakob Kornelissen, Cornelisz van Oostzanen) och finns i galleriet i Kassel. Här är uppträdet förlagt till en örtagård, och örtagårdsmästaren är Jesus. Han är arbetare även här. Spaden håller han ännu i ena handen, medan han förlåtande och välsignande lägger den andra på den knäböjande Magdalenas panna. I bakgrunden ses Jerusalem och till vänster i mellanplanet Jesu grav.

Redan det komponerade landskapet försätter åskådaren i en annan stämning än den, som andas ut från Edelfelts tavla. Kommande händelser äro av mäster Jakob angivna, och bakgrunden i rummet är, som i många gamla målningar, en symbol av bakgrunden i tiden. Den praktfullt klädda synderskan skall snart varda ett av praktblomstren i Jesu örtagård. Mäster Jakob bryr sig icke mycket om intrycket av illusorisk verklighet; mer om en tankemeddelande symbolik. Hos Edelfelt sammansmälter det naturligt verkliga och det symboliska till ett. Glorian kring vandrarens huvud är solskimret i lövverkets septemberguld. Hon är en ögonblickets lek och skall försvinna med nästa steg vandraren gör. Dock ej för Maria Magdalena, som fäster detta ögonblick outplånligt på ögats näthinna och ständigt skall se i honom världens ljus, vilket icke lämnar i mörker den, som följer honom.

Det vore obilligt mot den gamle mäster Jakob att göra en jämförelse mellan tavlornas enskildheter. Låt oss fördenskull icke jämföra det allra väsentligaste här: uttrycken i anlets dragen! Men se den ädelt måttfulla rörelsen av Edelfelts vandrares högra arm, huru talande och karakteristisk den är! Och se på händerna! Få målare ha som Edelfelt konsten inne att måla uttrycksrika, själfulla händer.

*

Legendens, folkvisans och den bildande konstens Maria Magdalena är icke nya testamentets Maria från Magdala.

Vad nya testamentet förtäljer om denna är, att Jesus botade henne för en psykisk sjukdom; att hon i sällskap med andra kvinnor, som tjänade honom med sina ägodelar, följde honom och hans lärjungar, medan han vandrade i Galiléen, förkunnande Guds rike; att hon följde honom även till Jerusalem och på avstånd bevittnade hans lidande och död på korset; att hon åsåg, huru Josef från Arimatia svepte Jesus och lade honom i graven; att hon tidigt om morgonen efter sabbaten gick med välluktande kryddor till hans grav och då hade de syner och fick de uppenbarelser, som omtalas i Matt. 28, Luk. 24, Joh. 20; samt att hon var den första, för vilken Jesus efter sin uppståndelse företedde sig.

Ingenstädes i nya testamentet säges, att, innan hon lärde känna Jesus, hon skulle ha fört ett lastbart leverne. Icke ens den svagaste antydan därom. De välgörenhetsstiftelser, som kallas Magdalenahem, hava i legenden, ej i evangelierna, grunden för sin benämning.

Minnesbilder, som äga någon likhetspunkt, ha en naturlig benägenhet att beröra varandra och flyta ihop. Med Marias från Magdala ha i legenden minnesbilder sammanflutit av

1) synderskan, som, då hon fått veta, att Jesus satt till bords i fariséen Simons hus, kom dit och vätte hans fötter med sina tårar, torkade dem med sitt huvudhår, kysste dem och begöt dem med smörjelse (Luk. 7: 36-50);

2) kvinnan, som, då Jesus satt till bords i Simon den spetälskes hus i Betania, göt över hans huvud dyrbar smörjelse (Matt. 26: 6, 7. Jämför Joh. 12: 1-3, där Maria, Lasarus' syster, vid en aftonmåltid i Betania, smörjer Jesu fötter med nardus och torkar dem med sitt hår);

3) »äktenskapsbryterskan» (bör kanske vara: »en som brutit förlovningslöftet»), som Jesus värnade mot hennes åklagare (Joh. 8: 3 ff.).

Sex hundra år efter Kristi födelse vart enheten av Maria från Magdala med de två av dessa tre stadfäst av påven Gregorius den store.

Folkvisans Maria Magdalena har utövat dragningskraft på ännu en minnesbild ur nya testamentet: bilden av den samaritanska kvinnan, som sammanträffade med Jesus vid brunnen och fann sig genomskådad av honom (Joh. 4: 6 ff.). Magdalenas möte med Jesus vid källan har sin förebild i samaritanskans vid Jakobs brunn och den förras tre »löndemän» **[3]** i den senares fem.

»Helgonagärningar» (Acta sanctorum) meddelar legenden om en egyptisk Maria. Hon hade i sjutton år tjänat vällusten, då hon kom till Jerusalem, där korsfästelsedagen just firades i den Heliga gravens kyrka. Hon ville gå in; men då hon genom kyrkans förhall, som en bild av den heliga jungfrun prydde, hunnit dörren, stöttes hon som av en osynlig hand tillbaka. Vid förnyade försök att komma in kände hon åter den osynliga handen. Då vaknade hon till besinning. Hennes barm hävdes av suckar, hennes tårar strömmade och föllo på bilden av Maria, då hon vände sig till henne och sade: »du är den renaste av ungmör; men jag ligger djupt i syndens dy. Hjälp mig eländiga, att jag vid din älskade sons kors må bedja för min frälsning, om kraft att försaka världen och dess lustar!» Som buren av oskönjeliga böljor kom hon nu in i templet och tillbad korset. Utkommen i förhallen åkallade hon åter den heliga jungfrun och hörde en röst: »går du över Jordanen, skall du finna ro.» På det fyrtioåttonde året därefter fann munken Zozimas henne där, på hinsidan Jordan, och bragte henne den efterlängtade heliga nattvarden. Hon skrev några ord i ökensanden. Det var en bön, att Zozimas skulle jorda hennes lik och bedja för henne på hennes dödsdag, vilken hon noga förutsade.

Den egyptiska Marias botgöring i ödemarken återfinnes även i Magdalenalegenden. En av de svenska folkvisorna låter Jesus säga:

Och sådan skriftning skall du få:
I åtta år skall du i skogen gå.
Och ingen annan mat skall du få
än löv på lindeträden små
o. s. v.

Enligt fransk sägen begav sig Maria Magdalena till Gallien för att där förkunna evangelium och levde som botgörerska i en håla vid Arles.

*

Goethe skildrar i andra delen av sin »Faust», huru dess hjälte frälsas och bäres mot himmelen av saliga gossar och änglar för att återförenas med Margareta. Tre botgörerskor bedja för henne till den heliga jungfrun. De tre äro: den stora synderskan (Luk. 7: 36), den samaritanska kvinnan och den egyptiska Maria. Magdalena uppträder icke bland dem, ehuru det väl är sannolikt, att Goethe haft henne i tankarna.

Den stora synderskan (Luk. 7: 36).

Vid den kärlek, som, o moder!
fick på gudförklarad son
gjuta tårars balsamfloder,
trots de fariséers hån;
vid det kärl, som dröp sin rena
vällukt på hans fötter neder,

vid de lockar, som så lena
torkade hans helga leder --

Samaritanska kvinnan (Joh. 4).

Vid den brunn, dit, som förkunnats,
Abram sina lamm lät föra,
vid det ämbar, som förunnats
Frälsarns läppar svalt beröra,
vid den rena, rika källa,
som från dem sin bana bryter
och med lopp, som evigt kvälla,
genom alla världar flyter --

Den egyptiska Maria (Acta sanctorum).

Vid den grav, som mottog Herran --
heligaste slummerorten!
Vid den arm, som stött mig fjärran,
varnande, från tempelporten,
vid min bot till själens frälsning
fyrti år i öknens brand,
vid den sälla avskedshälsning,
som jag skrev i hetan sand --

De tre tillsammans.

Då från dig du icke fjärmar
stora synderskor, men stegrar
och i evigheter närmar
till sitt mål vår bättrings segrar;
må din nåd då även strömma
denna goda själ till del,
som sig en gång råkat glömma
utan aning om sitt fel.

---

[1] I tidningen Nya Dagligt Allehanda.

[2] Se en illustration i »Svea» 1893.

[3] Se visan om Magdalena i R. Bergströms och L. Höijers upplaga av »Svenska folkvisor».

Något om Arnold Böcklin.

(»Vintergatan» 1894.)

Nog är det sant, att när man vill klargöra förutsättningarna för en skalds eller en bildande konstnärs skaplynne, man gör rätt i att fråga: var växte han upp, och i vilken omgivning? Ty intrycken från gossetiden äro de friskaste och torde höra till de mest bestämmande, huru länge det än må dröja, innan de göra sig på uppenbart sätt

gällande.

Men ack! Så ofta jag än hört denna fråga upprepad, har jag ännu aldrig hört ett tillfredsställande svar på spörsmålet om förhållandet mellan barndomsomgivningen och själsriktningen. Taine har i stor stil prövat sina krafter på ett liknande spörsmål. Han har sökt att ur den geografiska och den historiska omgivningen förklara, varför vissa folkpersonligheter, hellenen, germanen o. s. v., äro vordna vad de varit eller äro på tankens, diktens, konstens områden. Detta är, tror jag, en lättare uppgift. Men löst den har han icke. Gäller det folk eller individer, äro faktorerna, som ingå i problemet, för många, för svävande, för svåråtkomliga och i somliga fall måhända oåtkomliga.

Ingen har målat så ljusmättade himlar, en så i solglans, dagrar och skuggor dallrande luft som William Turner. Han föddes och levde sin barndom i en mörk gränd i det mörkaste London. Arnold Böcklin, vårt århundrades störste penselskald, föddes i ett köpmanshem i handels- och fabriksstaden Basel, en stad, om vilken med sällspord enhällighet försäkras, att dess befolkning är utan sinne för de bildande konsterna och utan syn för deras utövare. Det är för övrigt en gammal erfarenhet. Tre och ett halvt århundrade ha förflutit, sedan den i Basel bosatte Erasmus humanisten skrev: »här frysa konsterna», då han utrustade den uthungrade Hans Holbein med ett anbefallningsbrev till Thomas Morus, Englands kansler, som, medan han drömde den ädla drömmen Utopia, gav på sin väg till stupstocken bröd åt svältande konstnärer och vetenskapsmän.

Men det händer med städer som med människor, att deras inre och yttre ej fullt motsvara varandra. Man kan träffa män, som bakom en martialisk uppsyn gömma fysisk och moralisk rädsla, och kvinnor, vilkas kyliga yttre är skansen kring ett lättantändligt hjärta. Om en stad har varit inne i det historiska livet och bevarat byggnader eller andra minnesvårdar från olika århundraden, får han redan härigenom en prägel, som icke motsvarar anden i en befolkning, så upptagen av materiella bestyr, att den ej har sinne för annat än stundens krav. Så är det med Basel, som har några ståtliga medeltidsbyggnader och icke oansenliga konstskatter från 1500-talet. Bland dem äro målningar och handteckningar av samme Holbein, som undan hungersnöden flydde därifrån. Och den som i kastanjeträdens skugga å terrassen invid den rödskimrande månghundraåriga domkyrkan har sett Schwarzwalds blåförtonande höjder och under sina fötter Rhen, svällande i grönvattrade våder, stickade med solglitter -- samma utsikt som Arnold Böcklin från barnkammaren i sin fars hus hade -- han undrar mindre över att en av världens mest fantasirike konstnärer vuxit upp under Basels fabriksskorstenar. Så kom därtill, att Arnold, som tillhörde en patricisk släkt, fick, som till regeln söner av sådana släkter, något av den klassiska skolbildning, vilken föräldrar med andlig förnämhet ännu akta som en prydnad för sina barn. Han fick med Virgilius **[1]** i hand se »purpurväsen» över Arkadiens ängar och höra från Mänalus' skogiga branter gamle Pans pipa, dryadernas skratt och herdegossen Dafuis' flöjt, besvarad av herdeflickan Amaryllis' lockande joddel.

Den vackre pojken vart en ståtlig yngling och en atletisk man. Gudi lov, att hans viljekraft och envishet kunde mäta sig med hans väldiga kroppsstyrka! Han behövde dem för att värna sin konstnärliga självständighet. Han är född 1829 och har således haft att uthärda åtskilliga »idéströmningar», som ryckt hundratals svagare med sig, kvävt deras personlighet och burit deras lik ut i glömskans hav. Som Tor stod i Elivågor, bjudande de vräkande vattenbergen trots, har Böcklin stått omvärvd av »idéströmningar», den ena efter den andra, senast den naturalistiska, som överstänkte och inhöljde honom i fräsande fradga av åtlöje och hån. Tänk bara: mannen, som ännu vågade fantisera och idealisera, sedan Courbet och hans skrivkunnige vän, följetonisten i Siècle, och deras ekon i olika länder förklarat inbillningskraften i bann som en förbrytare mot »sanningen» och »naturen»! Må man nu äntligen beundra konstnären Böcklin; men må man också buga för mannen, den viljestarke, som föraktade att vara »modern» och förblev sin genius trogen!

Tysklands mest bekante konsthistoriker i våra dagar förklarar, att Böcklin är det 19:de århundradets främste landskapsmålare. Och han är mer än det: han är en av dess ursprungligaste skalder, en av de ytterst få, i vilka de förhistoriska folkens mytbildande fantasi har mitt i vår jäktande praktiska tid flammat upp på nytt: en av dem, som förnummit vad urgermanen förnam i de heliga skogarnes skymning, vad Rigvedafolkets siare förnummo,

när morgonrodnaden tände sig eller ljungeldsstormen rasade eller stjärnenatten överskyggade tysta vidder.

Nu till några av hans tavlor. Det är för ingen del mitt uppsåt att efterbilda dem i ord. Vidlyftiga, på enskildheter ingående ordmålerier äro obehagliga konstbastarder, av vilka blott alltför många under de sistflutna femton åren blivit framfödda.

Villa vid havet. Ödemurar av en romersk byggnad. En stormil böjer cypresserna vid stranden, men havet vilar ännu. Vemodigt borttonande skimmer från några strålar ur den nedgående solen andas över vattenöknen, som snart skall häva sig med brusande vågslag i dyster skymning under jagande moln. Med huvudet lutat i handen skådar en svartklädd kvinna bort mot synranden. Vem är hon? Vad känner och tänker hon? Vem hon i övrigt må vara, är hon den sorgbundna stämningen i detta skådespel. Det är, som om hon inväntade ljusets död och det eviga mörkrets nedfallande över världen.

Eremiten. Ett stelt uppstigande berg. Av den blå himmelen blott en skymt mellan vilt formade träd. Vid branten knäböjer inför korset en halvnaken man, som svänger gisslet mot sina lemmar. Han är motsatsen till den lycklige botgöraren doktor Marianus, som ser från bergets topp den i etern svävande ungmön -- gudamodern omgiven av änglar och saliggjorda. De bevingade, som kretsa över denne vetyngdes huvud, äro korpar, som vädra förgängelse. »Ur djupet ropar jag till dig, Herre!» »Mina och mitt släktes synder äro större än att de kunna förlåtas.» Den olidliga motsatsen mellan en härligt skrudad jord och ett skändligt människosläkte förnimmes mindre i denna klyfta, vars hemskhet är den enda hugsvalelse botgöraren kunnat söka i stoftet.

Prometeus, ett annat kvalens offer, som lider i medvetandet av en värre skändlighet än människosläktets och ej, som eremiten, kan höja bedjande blickar mot himmelen, emedan den är för honom föraktligare än jorden. Kaukasus stupar med tvära branter i havet. Moln och töcken driva över fjällryggen. Branterna ombrusas av en rasande storm, som böjer eller bryter jätteträden. Högt uppe mellan töcknen skymtar, själv nästan ett töcken, skepnaden av den fängslade ädle titanen, som straffas därför att han av medlidande skänkte människorna elden.

Höstlandskap, ödsligt med skarpt belysta murar av en förfallen borg. Under regn och storm rider Döden på askfärgad, haltande häst förbi ålderskrumpna träd.

Drakhålan. En trång kjusa i ett alplandskap, genom vilket en smal stig för över en bro. Därnere färdemän med lastdjur. Däruppe i bergväggen en håla, varur en drake skjuter ned sin ormlika hals -- en jätteödla, som under hundratusentals år har ruvat i sitt gömsle på minnen från Juraperiodens ormbunkskogar och kolsyremättade luft och med hätsk förvåning gapar ned mot det nya jordbehärskande släktet. Målningen är den vers i Goethes ballad »Kennst du das Land?», som i Carl Snoilskys vackra översättning lyder:

> Minns du ett berg med stig mot molnig kam,
> där mulan letar sig bland dimmor fram?
> Från fordom drakar bo i klyftans djup,
> och fallet störtar, klippan står på stup.

Nattlandskap. Vedergällningsdemoner lura på en genom vildmarken smygande mördare. Det ohyggligt dystra, i stormen skälvande landskapet är brottslingens samvete.

Dödens ö. Holme omgiven av kraterväggar, som likna åldersgrånade, tornhöga murar. Inom väggarna en de dödes stad, skuggad av cypresser. En likkista överföres i båt till gravkratern, som speglas av det stillastående vattnet under en lysande djupblå, på sina ställen flammig himmel. Båten måtte glida ljudlöst fram och roddarne tala med tecken.

Vandringen till Emaus. I förgrunden lärjungarne. Han, de betungades hopp, som de trodde tillintetgjort, är med dem. Uppe på en klippa härbärget, vandringsmännens mål. Underliga ljusreflexer blinka siande och hotande

mellan stormjagade moln. De sia om kommande mörka århundraden, om ökat ansvar lagt på människosjälarna, skärpt syndmedvetande, skärpt ondska, ett kors rest för årtusenden åt folkbefriande kval. De sia om en segrande antikrist och ett mot tillintetgörelsen välvande världsklot. »Bliv när oss, Herre, ty det lider mot kvällen, och snart är dagen all.» -- -- --

Nu till några skapelser av annan art, men liknande de omtalade i den enhet de äga i färg, form och själsstämning.

Panik. Arkadiskt landskap. En herde flyr i vildaste fart, följd av sina skrämda får och getter. Vad har hänt? Det är ingen fara alls å färde. Orsaken är gamle Pan, som vi se skymta mellan två klippspetsar. Han är i det hela ett godlynt väsen, en värnare av herdarna och deras hjordar, som lyssna med andakt, när de höra ur skogsdjupet hans pipas underbara tongångar. Men emellanåt är han kitslig och road av att skrämma. Arborihus suus horror inest. Visar han sig, när man minst väntar det, och uppger han då sitt gälla skri, kan intet hjältemod i världen hålla stånd. Gamla arkadiska herdar, som i sin ungdom voro bland Xenofons tio tusen stridsmän och stodo, en mot tio, på Asiens slagfält, taga till benen och fly i brådhast till byn.

Skogstystnad. Då solen är högt på himmelen, vinden knappast andas och fågelsången domnat, njuter den fjärran från farleder och människoboningar levande skogen av en lycksalig tystnad. Inne i det genomskinligare eller tätare ljusdunklet skymta solglimtar över ris och mossa. De ge trädstammarne utseendet av pelarskaft med glänsande skulpturer, sagoskepnader av underlig form, rörliga vid svagaste fläkt i barr- och lövmassorna, men rörliga med fingret på läpparne för att icke störa de slumrande växtsjälarnas drömliv. Långt in bland skuggorna anar man något, som föreställningen har svårt att giva åskådlig form. Hörselnerverna, spända av bristen på intryck, äro färdiga att dallra vid minsta prassel. Men för en skald som Arnold Böcklin lekamliggör sig aningen till något, som i ett försvinnande ögonblick målar sig på hans ögons näthinnor och bringar hörselnerverna att vibrera för ohörbara steg. Han har sett skogstystnaden förkroppsligad till den vitklädda ungmön med det drömmande anletet, den visionära blicken, fantomet på ryggen av ett annat fantom: enhörningen med de stirrande ögonen, vars ljudlösa tramp han hört. De förfäras och försvinna. De ha ur skogens djup förirrat sig alltför nära dess bryn, alltför nära människovärlden. Ljudet av skogshuggares yxor har genombävat dem med rysande smärta, sorlet ur människomiljoners ljugande, hycklande, bakdantande eller struntpratande gap har slagit deras för ambra och blomdoft skapade luktnerver med giftig stank. Och långt därborta, vad se de? Rökmoln från Amerikas och Afrikas brinnande skogar, som kanske djävulen-merkantilismen antänt för att höja trävarupriserna. Tillbaka, I fantomer, in i eder tysta, djupa, doftande, drömmande skogsensamhet, så länge I ännu ägen en sådan! Snart är den försvunnen.

Idyller i havssvallet. Från skogen ut i havet. Äro tritoner och nereider fabelväsen? Ja, hellenernas, romarnes och renässansens tritoner och nereider. Den eftergiften kan man utan särdeles avsaknad göra naturvetenskapen. Men Arnold Böcklins? Har man sett dem, tror man på dem. Tvivlet och förnekelsen skulle, syftande mot dem, göra oceanen så förtvivlat ödslig. Jag känner sjömän med naturvetenskaplig bildning, som på tu man hand erkänna sig tro på den flygande holländaren, emedan de sett honom. Och likväl faller det sig lättare att förneka honom än denna i övertygande verklighet uppenbarade havsbefolkning, som solar sig på de blåa, speglande vidderna eller tumlar med jublande livslust i vågornas fradga, jagande från böljekam till böljekam i lek och älskog med skum i ragg och lockar, med näsborrar vidöppna för att insupa den spänstiga saltkryddade sjöluften, ystra, hänsynsfria varelser, i jämförelse med vilka Rafaels Galatea med svit är i all sin fägring och friskhet för mycket tam och civiliserad, för mycket uppfostrad av hellenismens och renässansens formskönhetslängtan för att vara vad dessa äro -- havet självt.

En granskare i Gazette des beaux arts medgiver, att ingenting går upp mot skönheten, glansen, sanningen i den himmel och det hav, som dessa oceanidyller förete. Det böcklinska blå är i konstvärlden känt för sin oefterhärmliga lyskraft, genomskinlighet och mångfald i skiftningar.

Man jämföre den klassisk-romantiske idealisten Böcklins landskapsmålningar med naturalisten Courbets och

hans skolas, som städse förde på tungan det ärligt enfaldiga talet om »den sanna verkligheten»! I Courbets ingen vindfläkt, inga svävande skyar, ingen rörelse alls. Havet, har man anmärkt, är en bucklad metallyta med stillastående vågor, medan havet är hos Böcklin det rörligaste liv. För den fantasilöse fotografiske penselföraren är naturen ett lik och hans kopia av naturen en dödsmask, uppfiffad med färger. För den målande skalden är hon en älskarinna, som viskar sina hemligheter in i älskarens hjärta, hjärna, synnerver och fingerspetsar.

Någon gång roar det Böcklin att försätta sina naturväsen utanför den natur de symbolisera. En gammal centaur har kommit på den tanke, att det skulle spara det av ålder medfarna hornet i hans hovar, om de finge hästskor. Fördenskull har han lämnat sin vildbygd och gått till närmaste smedja. Man ser på smeden och hans husfolk, att de häpnat över besöket, men lugnats av hans patriarkaliska huvud och vänliga skick. Han ser så verklighetssäker ut, denne avkomling av mytens Kiron, att Courbets stenknackare i jämförelse med honom förtunnas nästan till »astralkroppar».

Böcklin -- anmärker Richard Muther -- synes vara outtömlig som naturen själv. Ingen har målat hennes vemodiga, dystra och rysliga drag så som han. Men -- jag begagnar nu Muthers ord om skapelser, som han känner bättre än jag -- ingen har heller målat så ljuva vårar med vita snöklockor, mångskiftande krokusbägare, gula primulor och blåsippor, ingen så saftiga sommarängar med purpurstrimmiga tulpaner, med hyacinter, anemoner, lejontand, narcisser i bländande myriader. Han fyller luften med ljusdaller och blomsterdoft.

Böcklin har fört sin pensel vid tonerna av Goethes hymn till den diktande inbillningskraften:

Heliga poesi,
höj dig i etern fri,
övergläns, skön i prakt,
stjärne- och stjärnetrakt!
Fjärran varthän du trår,
höra vi dig och når
till oss din makt.

---

[1] Jag ber om ursäkt för att jag icke skriver Vergilius. Om hundra år härefter är, förmodar jag, Vergilius försvunnen och Virgilius kvar.

Herakles vid skiljevägen.

(»Palettskrap» 1890.)

Ofta ha penna och pensel berättat om vad som hände Herakles, då han, grubblande på sin framtid, kom till skiljevägen, där de två fruntimren inväntade honom.

Allt är likväl icke omtalat. Herakles, den unge hellenen, hade avgjorda anlag både för plastik och måleri, och bland annat, som han funderade på, var även det, om han skulle försöka sig som konstnär.

Så kom han till skiljevägen. De båda damer, som där anhöllo honom, hava blivit porträtterade i den skolbok, där jag först läste om äventyret. De skildras där på följande sätt:

»Den ena fruntimmerspersonen var av vekligt utseende och en fyllig rund skepnad med stora, öppna ögon och högröda kinder; men den andra var sedig, med ett ädelt utseende, snygg, i en vit klädning och med blygsamma blickar.» Se Damms mytologi, översatt av Wåhlin och tryckt i farfars tid hos Lindh i Örebro.

Där får man också veta, vad fruntimren sade honom, så långt som man den tiden kom ihåg det. Åtskilligt var

glömt. Men den nyligen avlidne, särdeles pålitlige grekiske handskriftupptäckaren Simonides grävde för ett par år sedan bland ödemurarna av Heraklestemplet i Girgenti och framdrog ur en grushög en pergamentsskrift, fullritad med bokstäver av urgammal form, som tycktes förråda Herakles' handstil eller i varje fall en hand, valkad av en länge buren jätteklubba. Där får man ytterligare upplysningar i ämnet. Hon, den runda, frågade:

Ståtlige yngling, vad ämnar du bli?

Vet icke. Kanhända drak- och lejonjägare. Kanhända olympisk gud, kanhända dagakarl. Jag har också funderat på konstnär.

Konstnär? Är du galen? Har du ett begrepp om det trägna arbete, de svårigheter, mödor och missräkningar, som möta på den banan? Icke en bland tjugu hinner ett längre stycke på henne.

Svårigheter, mödor? inföll Herakles. Jag trodde, att den banan skulle vara så rolig, och därför tvekade jag att ge mig in på henne. Men får jag hinder att vräka undan för att komma fram -- tage mig alla underjordens makter, om jag icke då väljer henne!

Du oförståndige, sade den trinda. Din oerfarenhet inser icke, att mången famn står dig öppen, där endast kärlekens mödor vänta dig, där kyssar, nektar, ambrosia, den ljuvaste lättja...

Ursäkta, sade Herakles, men jag känner äckel redan. Slisk är icke i min smak.

Jag beklagar dig, sade den fylliga med de högröda kinderna. Men skall du nödvändigt vandra konstnärens stig, har jag några goda råd att ge dig. Dem tillbakavisar du väl icke?

Nej, jag tackar så mycket för dem.

Först och främst: om du har lagom fint väderkorn, finner du snart vad som är allmänhetens tycke. Efter det skall du rätta dig.

Jag rättar mig efter mitt eget.

Duger icke. Det är ej endast klokhet, det är skyldighet att ställa sig allmänhetens smak till efterrättelse. Det är för allmänheten du arbetar. Gör du det ej, säljer du ej. Dess bifall är nödvändigt. Sälja behöver du. Jag vet, att du är fattig. Du äger visst ingenting mer än du har med dig: klubban och bågen.

Jag inser nog, att det vore för allmänheten jag hade att arbeta, sade Herakles. Bygger jag ett tempel eller mejslar en bildstod eller penslar till en väggmålning, vill jag naturligtvis, att allmänheten skall ha glädje av det. Men det önskar jag, att hon skall få, sedan jag följt min egen smak och fått det första bifallet ur mitt eget samvete ...

Å, sade den hulliga med de vidöppna ögonen, du kan icke tro vad det är lätt att knipa allmänhetens bifall. För det behöver man inga tråkiga överläggningar med samvetet. För någon tid sedan var Tespis med sitt teatersällskap här i trakten. Bland hans skådespelare var en, som hade genomlevat sina roller, innan han uppträdde i dem. Han spelade, jag vill icke neka det, med gripande sanning. Han tömde sitt hjärteblod in i de figurer han gav. Han syntes icke hava en aning om att han spelade för en publik. Fick han applåder? Åjo, visst fick han emellanåt. Aldrig likväl efter sina bästa ögonblick, ty då satt allmänheten som förlamad och kunde icke förmå sig att klappa. Skådespelaren n:o 2 tog sin sak lättare, och gav honom icke allmänheten en applåd, när han ville, så knep han den. Också uppbar han högsta avlöningen vid Tespis' teater, ty denne beräknade honoraret efter applåderna.

Huru tillgick det?

Han gick ett steg mot rampen, skickade publiken ett par befallande och förtrollande ögonkast och gjorde med handen en håvande rörelse. Håven kom aldrig tom tillbaka. Bravorop och stormande applåd.

Jag ämnar icke bli skådespelare, sade Herakles.

Må vara. Men vad jag vill säga är, att skulptören och målaren kunna håva också -- ja håva med ögonen, naturligtvis icke med sina egna, utan med sina bilders. Glöm icke det! Till och med när du målar ett uppträde av sådan art, att var och en av deltagarne i detsamma måste vara med alla sina sinnen inne i det och fängslade vid det, även om du målar himlamakters uppenbarelse i skyn, för att döma världen, så låt för all del åtminstone ett par av figurerna ge uppenbarelsen på båten för att visa den förmögne konstvännen herr Anderssohn den skyldiga uppmärksamheten att titta på honom, när han tittar på dem! Tro mig, om du äger minsta tekniska skicklighet, så känner han sig hypnotiserad av deras artigt fräcka ögonkast, funderar på att köpa ditt verk och gör det kanske. De övriga figurerna böra naturligtvis vara försjunkna i uppträdet, men må likväl icke stå alldeles förslöade för känslan att ha åskådare utanför ramen. Det är ju för åskådarne de ändå äro målade, och om de mitt i sitt intresse för den oerhörda tilldragelsen lyckas intaga en hållning, såsom om de på avstånd anade, att herr Anderssohn är närvarande, så, tro mig, besvarar han deltagande med deltagande. Om t. ex. en av dina målade damer dånar vid åsynen av de olympiska makterna i skyn, så begår du en verklig oartighet mot herr Anderssohn, om du icke låter henne dåna så, att hon på samma gång visar honom en liten uppmärksamhet och bereder honom ett stilla nöje...

Utrymmet förbjuder mig att meddela mina läsare fortsättningen av vad den runda, trinda, hulliga, feta, frodiga och fylliga fruntimmerspersonen tillrådde Herakles. Detta var endast det första råd hon gav honom; hon hade många, många andra. Hon fortsatte väl en halvtimmes tid med att viska i hans öra och nedsminka hans ännu fjunlösa ynglingakind med den högröda mineralfärgen på sina egna kinder.

Slutligen tröttnade Herakles vid att höra på den knubbiga, dästa och flunsiga. Han vände sig till den andra, som stod i vit klädning och teg. Har du ingenting att säga? frågade han.

Jo, sade hon, ett konstverk, som ser ut att vara gjort för att betraktas, inger mig avsky, i samma mån som det är utfört med talang. Ett konstverk skall icke vinka på åskådare. Även om det är upphängt i en utställning, skall det förnimmas så, som om man upptäckte det -- upptäckte en dold skatt, som icke kan bry sig om att komma i dagen. Ett konstverk skall göras så, som om ingen annan än konstnären själv och Gud i himmelen finge se det.

Efter dessa ord gick den vitklädda därifrån. Vägen, som hon gick, såg brant och besvärlig ut. Herakles följde henne på avstånd. Om de verk han som konstnär skapade talas icke i historien; men legender förmäla, att Fidias fick i drömmen se en av hans reliefer och Giotto en av hans målningar. Hade han följt den sminkade, skulle han väl aldrig blivit inbjuden att vid Hebes sida dricka nektar vid de odödliges bord.